

ATATÜRK'ÜN BARIŞÇI POLİTİKASI

Elif AYDIN*

Atatürk'ün dış politikasının temel hedeflerinden biri olan "barış" Atatürk'ün hedef olarak gösterdiği temel politikalandı. 1911 - 1912 döneminde cepheden cepheye koşan, durmadan savaşmak zorunda kalan Mustafa Kemal, her zaman barış özlemiyle yaşamış, Türkiye'nin millî sınırlar içinde egemenliğini güvenlik altına alan bir barışı sağladıktan sonra da onu korumak için elinden geleni yapmıştır.

Bazı şeyleri sadece ele geçirmek değil aynı zamanda ele geçen şeyleri ne denli koruyabiliyoruz, onu ne denli yaşatabiliyoruz işte o önemlidir. O'nu daha 1923 Şubatı'nda; "Savaş zorunlu ve hayati olmalıdır. Ulusun yaşamı tehlikeyle karşı karşıya kalmadıkça savaş bir cinayettir" dediğini görüyoruz. Nitekim, savaşı yasaklayan 1928 Briand Kellogs Antlaşması'na ve ertesi yıl bu Antlaşmayı Doğu Avrupa'da hemen yürürlüğe koyan Moskova protokolüne Türkiye'nin katılmasını isteyen O'dur.

Numan Menemencioğlu'nun Dışişleri Bakanı bulunduğu sırada bir resmi davet sonrasında diplomatlara öğüt veren Atatürk, "Diplomatlar barışın kurmaylarıdır" demekle de hem barışı, hem de onun sağlanması için diplomasi yolunun önemini belirtmiş oluyordu.

Atatürk, barış ve devletler arasında ilgi, ilişkiler kurulması özlemiyle ki, Lozan Barış Antlaşması'yla yetinmemiş, Türkiye'nin başta komşular olmak üzere, tüm devletlerle dostça ilişkiler sürdürmesi için bir dizi antlaşma bağlılığı istemiştir. 1925 - 1930 döneminde bunların en önemlileri Sovyetler Birliği ile 1921 Dostluk Antlaşması'ndan sonra, 1929

* Fatih Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü

yılında Saldırmazlık Paktı; Bulgaristan ile 1925 yılında bir Dostluk Antlaşması, ertesi yıl Fransa ile, Türkiye - Suriye ilişkileri konusunda, bir iyi komşuluk sözleşmesi ki 1930'da bunu bir de Türkiye - Fransa Dostluk Antlaşması izleyecektir. Daha sonra İtalya ile bir Tarafsızlık Antlaşması ve 1930 yılında, Yunanistan ile Dostluk Antlaşması olmuştur. Böylece Türkiye'nin etrafında dostluk çemberi tamamlanmıştır.

Atatürk 20 Nisan 1931 günü, milletvekilleri seçimleri öncesi, Cumhuriyet Halk Partisi lideri olarak, açıkladığı bir bildiri: "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh için çalışıyoruz" demiştir. Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi barışa verdiği değerin ifadesidir. Atatürk, içeride de dışarıda da barışın korunmasını temel amaç almıştı.

Bu anlayış, "her ne pahasına olursa olsun barış" demek değildi. Kurtuluş Savaşı sırasında görüldüğü gibi Atatürk, ancak Türkiye'nin temel hedeflerine ulaşıldığında, yani hakları kabul edildiğinde barışa razı olacağını ortaya koymuştu.

Atatürk, dünyada gerçek barışın kurulmasından yanaydı. Yani, savaşların nedenleri üzerinde durarak, bunları ortadan kaldırmadan gerçek barışa ulaşamayacağını bilincindeydi.

Atatürk bu özdeyişi yalnız bir dilek sayılmazdı. "Barış için çalışıyoruz" demek, "Onun sürdürülmesi için gerekli güvenlik önlemlerini alacağız" demekti. Başka bir deyişle, O'nun barışçılığı pasif, hareketsiz, sessiz bir tutum değildi. Tehlikeler karşısında uyanık kalınmalı, tedbirli olunmalıydı. Gerçekçilik bunu gerektiriyordu Kısacası, Atatürk için barış ve güvenlik birbirinden ayrılmayan kavramlardı.

Şimdi, 1933 yılında bulutlar kararmaya başlarken, Türkiye ve içinde bulunduğu bölgenin güvenliği için, Atatürk'ün tutumuna değinebiliriz. Batının sanayi ülkeleri başta olmak üzere, dünya 1929-34 ekonomik bunalım içindedir. Milletler Cemiyeti üyesi büyük devletlerden Japonya 1931 Eylülü'nde Mançurya'da Çin'e saldırmıştır. Buna karşı bir eyleme geçmeyen Milletler Cemiyeti'nin güvenilirliği sarsılmıştır. Mussolini İtalya'sı

emperyalist emeller peşindedir. İlkın Habeşistan'ı ele geçirmeğe hazırlanmaktadır. Almanya'da 1933 başlarında başbakanlığa getirilen Hitler ki Ağustos 1934'de Hinderburg'un ölümü üzerine devlet başkanlığını da üstlenip Almanya'nın Führer'i olacaktır. Versailles Barış Antlaşması'nın bağlarını koparmak üzeredir. Amerika Birleşik Devletleri ise 1921'den beri, silahsızlanma konuları dışında, dünya işlerine pek karışmamaktadır. Sovyetler Birliği, Hitler'in Mein Kampf adlı kitabında Doğu Avrupa'da Almanya'nın genişleme emellerinden söz etmesi nedeniyle kaygı içindedir.

Bu durumda, Versailles Antlaşması'na ve onu bütünleyici nitelikteki 1925 Lorcarno Antlaşması'na ve 928 Briand / Kellegg Paktı'na saygıyı sağlamak, dolayısıyla Milletler Cemiyeti'nin toplu güvenlik sistemini ayakta tutmak sorumluluğu İngiltere ile Fransa'ya düşmektedir. Oysa, her iki ülkede kamuoyu yeni bir savaş hazırlığına karşıdır.

Atatürk, dünya barışı için sorumluluklar alınması ve barışı sağlayan toplu önlemlere katılınması gerektiğine inanmıştı. Örneğin, 1937'de bir gün diyor ki; "Barış yolundan nereden bir çağrı gelirse Türkiye, onu candan karşıladı ve yardımını esirgemedi." Aynı yıl bir başka konuşmasında şunları söylüyordu: "Dünya uluslarının mutluluğuna çalışmak, başka bir yoldan kendi esenlik ve mutluluğuna çalışmak demektir. Beşeriyeti bir vücut ve bir ulusu, onun bir uzvu saymalıdır. Bir vücutta parmağın ucundaki acıdan bütün öbür uzuvlar da acı duyar. Dünyanın şu yerinde bir rahatsızlık varsa bana ne, dememeliyiz. Onunla ilgilenmeliyiz."

Nitekim, 1935 Ekimi'nde İtalya'nın Habeşistan'a saldırması üzerine Türkiye, Millet Cemiyeti çerçevesinde İtalya'ya karşı ekonomik tüm yaptırımlara katıldığı gibi, ertesi yıl İspanya iç savaşı sırasında Akdeniz'de İtalyan korsan deniz altılarına karşı Nyon Konferansı'nda alınan önlemlere de katılmaktan kaçınmamıştır.

Atatürk, Montreux sözleşmesi yapılır yapılmaz, Türkiye'nin ikinci büyük davası olarak Hatay sorununu ele almış ve bu çetin davayı da barışçı yoldan son aşamasına getirdikten sonra aramızdan ayrılmıştır.

Hatay bölgesi Misak-ı Millî sınırları içindeydi. 1921 Türk - Fransız Ankara Antlaşması'yla Hatay'ı Türkiye'ye bağlamak olanağı bulunamamışsa da, orada çoğunlukta olan Türkler yararına özel bir yönetim rejimi kurulması, Türkler'in kültürünün geliştirilmesi ve Türkçe'nin resmi bir nitelik taşıması sağlanmıştı.

Atatürk'ün dış politikada ön yargıları yoktu. O, değişen uluslararası durum içinde, barışçı Türkiye'nin çıkarları ne ise onu yapmıştı. Nitekim, 1421-1935 döneminde Sovyetler Birliği ile dayanışma içinde kalmış, 1936'dan sonra İngiltere ile yakınlaşma sağlayıp Türk dış politikasında Sovyet etkisini dengelemiş, Dünya Savaşı yaklaşırken saldırgan niyetleri belli olan devletlere karşı batılılarla (İngiltere ve Fransa) ittifak hazırlığına girişilmesini onaylamıştı. Eğer yaşasaydı, kanımızca savaştan hemen sonra, Türkiye'yi tehdit eden Sovyetler Birliği'ne karşı Nato'ya katılmasından da, toplu güvenlik uğruna, Birleşmiş Milletler çerçevesinde, 1950'de Kore'ye asker gönderilmesine duraksama göstermeyecekti.

Atatürk zamanında Türkiye'de yabancı devletlerin temsilcilerinden kimileri de anılarını yazmışlardır. Fransızlar'ın ilk temsilcisi Alb. Jeannotingin, ilk Büyükelçi Sarrault, daha sonra Chambrun, ilk Amerikan Büyükelçisi Grew, daha sonra Sherril bunlar arasındadır. Ancak, yaptılarında analizler yoktur.

1981 yılında Atatürk'ün doğumunun 100. yılında, Türkiye'de olduğu gibi, dışarıda da Atatürk üzerinde yeni kitap ve makaleler çıkmıştır. Bunlar arasında, Fransa'da Türk İncelemelerini Geliştirme Birliği'nin "Turcia" adlı dergisinin Atatürk özel sayısı özellikle belirtilmeğe değer.

Şu da var ki, henüz batıda yeterli analizler yapılmış değildir. Özellikle Atatürk'ün uluslararası ilişkiler, barış ve güvenlik üzerindeki düşünceleri ve izlediği yol gereğince anlaşılammıştır. Arşiv belgelerine dayalı incelemeler yapıldıkça, O'nun devletler arasındaki ilişkilerde egemen olmasını dilediği ilkelerin değerinin öğrenileceğine kuşku yoktur. Örneğin, ancak günümüzde 1970'lerde Birleşmiş Milletler çerçevesinde gündeme

getirilebilen zengin kuzey - yoksul güney diyalogu konusunda Atatürk'ün 1935 Haziranında Amerikalı Baker'e şu sözleri ibret vericidir: "Eğer sürekli barış isteniyorsa, halkların durumunu iyileştirecek uluslararası önlemler alınmalıdır. İnsanlığın tümünün refahı açlık ve baskının yerine geçmelidir."

Atatürk yabancı devlet adamlarının Türkiye'yi ziyaret etmelerine büyük özen gösterdi. 1928 Mayısında Afgan Kralı Emrullah Han, 1931 Temmuzunda Irak Kralı Faysal, 1937 Haziranında Ürdün Kralı Abdullah ve 1938 Haziranında Romanya Kralı Karol gibi devlet başkanlarının yanı sıra, Yunanistan Başbakanı Venizelos, Türkiye'ye görüşmeler yapmak ya da Atatürk'ü tanımak üzere gelmişlerdir. Bunların olumlu izlenimleri ve basında çıkan haberler Türkiye'nin her zaman olduğu gibi imajını yükseltmiştir.

1933 yılında şöyle diyecekti: "Sömürgecilik ve emperyalizm yer yüzünde yok olup yerine uluslar arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir uyum ve işbirliği çağı egemen olacaktır".

Şunu hemen belirtelim ki, O, bu düşüncelerini yaymak için hiçbir propagandaya başvurmamıştır. Etki kendiliğinden olmuştur. Bunu ortaya koyduğu örneğin, her şeyden önce batı emperyalizmi ve sömürgeciliği altında ezilmiş uluslara bağımsızlık ve özgürlük umudu vermesinde görüyoruz. Etkinin, Fas'tan, Endonezya'ya dek uzanan geniş İslam dünyasında ve birçok Afrika ülkesinde ne denli derin olduğu önceleri anlaşılamamıştır. Ama bu ülkeler bağımsızlıklarına kavuştukça içlerindeki duyguları açıklama olanağı bulmuşlar, daha önce yabancı yönetimin korkusuyla gizledikleri Atatürk hayranlığını dile getirmişlerdir.

Atatürk "Ülkeler çeşitlidir, ama uygarlık birdir" diyor ve; "Uygarlığın bir ateş olduğunu, ona yabancı kalacakları yakacağını, yok edeceğini" söylüyordu. Bundan anladığı çağdaş uygarlıktı. Bu uygarlık içinde kültürlerin korunacağına da inanıyordu.

Bugün batımızdaki ülkelerde sık sık Türkiye'nin hiçbir zaman tam batılı olamayacağı sanki temenni edilircesine söylenirken, doğumuzdaki ülkelerde de Türkiye'nin İslâm'dan uzaklaştığı yolunda iddialar vardır. Bunlar Atatürkçülüğü iyi anlamamaktan kaynaklanmaktadır.

Doğumuzdaki kardeşlerimiz merak etmesinler. Türkler İslâm dinine bağlıdır. Türkler'le onlar arasında, kökü bin yıl öncelerine dayanan kültür bağları vardır. Ama, çağdaş dünyada toplum yaşamının çağdaş koşulların gereklerine göre düzenlenmesi zorunluluğu da ortadadır. Türkiye Atatürk'ün ortaya koyduğu toplum düzenini kimseye model, örnek olarak göstermiyor propagandasını da yapmıyor ama ona inanıyor. Şuna da inanıyor ki bu düzen Haçlı Seferleri'nden beri bin yıldır süregelen İslâm - Hıristiyan savaşımına son verip doğu ile batı arasında karşılıklı anlayış ve işbirliğine erişmenin tek yoludur ve Türkiye bu yol üzerine köprü kurmuştur.

Atatürk, dış politika hedeflerine ulaşılmasında, diğer önemli hedeflere ulaşılmasında da barışı savaşa tercih eden bir kişiliğe sahipti. O, savaşın ne demek olduğunu yakından bilen, bu sebeple de barışın özenle korunmasına inançla çalışan üstün nitelikli bir askerdi. Bizde bu Ulu Önder'in göstermiş olduğu yol bulmada kullandığı pusulayı kendimize düstur edinmeliyiz.